

16. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / [Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, Ю. В. Білоусов та ін. ; за ред. Є. О. Харитонова]. – 2-ге вид., доповн. – Х. : Одиссей, 2008. – 560 с.
17. Конституційний суд України: правові засади, рішення, висновки та ухвали / [за ред. І. А. Тимченка]. – К. : Ін Юре, 1999. – Розд. паг.
18. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / [С. В. Ківалов, Ю. С. Червоний, Г. С. Волосатий та ін. ; за ред. Ю. С. Червоного ; пер. з рос.]. – К. ; О. : Юрінком Інтер, 2008. – 504 с.
19. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України : наук.-практ. комент. / З. В. Ромовська. – К. : Ін Юре, 2003. – 532 с.
20. Сімейний кодекс України : офіц. вид. – К. : ІнЮре, 2002. – 176 с.
21. Сімейне право України : підручник / Л. М. Баранова, В. І. Борисова, І. В. Жилінкова та ін. ; за заг. ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 264 с.
22. Рясенцев В. А. Семейное право / В. А. Рясенцев. – М. : Юрид. лит., 1971. – 293 с.
23. Мироненко В. П. Сімейне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. П. Мироненко, С. А. Пилипенко ; [за заг. ред. В. П. Мироненко]. – К. : Прав. єдність, 2008. – 477 с.
24. Карабанова О. А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования / О. А. Карабанова. – М. : Владос-Пресс, 2004. – 320 с.

Надійшла до редколегії 09.11.2012

ГРАДЕЦКАЯ Н. Н. АНАЛИЗ ИНСТИТУТА СЕМЬИ В ПРАВОВОМ И СОЦИОЛОГИЧЕСКОМ АСПЕКТАХ

Исследована семья как социальный институт; сделана попытка сформулировать ее определение в социологическом и правовом аспектах.

HRADETSKA N. THE ANALYSIS OF INSTITUTE OF FAMILY IN LEGAL AND SOCIOLOGICAL ASPECTS

The family as a social institute is examined, an attempt to set forth its legal and social concept is done.

УДК 351.83(477)

Н. М. СЕМКЕ,

кандидат філософських наук,

доцент кафедри соціології та політології

Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»,

Г.-М. М. САППА,

старший викладач кафедри соціології та політології

Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

ДЕРЖАВНА СІМЕЙНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ

Розкрито поняття державної сімейної політики. Названо принципи сімейної політики в Україні та вказано основні напрямки її реалізації.

Стабільність держави, розвиток суспільства залежать від економічного, соціального, фізичного та духовного здоров'я сім'ї. Становище сім'ї, у свою чергу, залежить від ставлення держави до її проблем, інтересів і потреб. Соціально-економічні, політичні, культурні трансформації, що розпочалися в нашій країні в 90-і роки ХХ ст., суттєво позначилися на функціонуванні інституту сім'ї, призвели до глибоких змін її життєдіяльності. Відбулася різка диференціація доходів сімей, їх масове зубожіння. Поглибилася дезорганізація життя сімей; протягом багатьох років зростала нестабільність шлюбів, зазнали руйнації сформовані морально-етичні норми і традиції. Усі ці процеси

свідчать про кризовий стан соціального інституту сім'ї, що у свою чергу вимагає посилення уваги до неї з боку держави щодо її зміцнення і розвитку. Досвід світової спільноти свідчить, що інституційні проблеми сім'ї найефективніше вирішуються з допомогою спеціально організованої державної сімейної політики.

Серед науковців, що досліджували чинники формування державної сімейної політики, слід відзначити зарубіжних учених: О. Кайлову, Н. Степанову, Ж. Чернову, Г. Мухаметзянову, В. Смирнова, О. Ключєва, Д. Колемана, Дж. Альберфа, Г. Стандінга, Ш. Камерман, К. Альфреда тощо.

Серед вітчизняних науковців, у роботах яких розглядаються чинники формування державної сімейної політики або її окремі аспекти, слід назвати таких, як В. Довженко, О. Балакірева, Г. Герасименко, В. Захарченко, І. Курило, Л. Мелешко, С. Ничипоренко, С. Толстоухова, Л. Ковальчук, І. Дубініна, Л. Калашнік, Н. Тужеляк, Т. Тарасова, О. Лазаренко, Т. Федорченко, І. Чеховська тощо.

Зазначимо, що до середини 80-х років минулого століття у соціально-демографічних дослідженнях поняття «сімейна політика» майже не вживалося. У соціологічній літературі того часу сім'я розглядалася як об'єкт соціальної політики, зокрема, мова йшла також про «соціально-політичну політику по відношенню до сім'ї».

Першими дослідниками, які порушили питання щодо визначення терміна «сімейна політика», були Ш. Камерман і А. Кан. У 1978 р. вони випустили книгу «Сімейна політика: держава і сім'я в чотирнадцяти країнах». У цій роботі ними були визначені країни з так званою «явною» і «прихованою» сімейною політикою. Вони вважали, що «явна» сімейна політика існує в країні, де на державному рівні встановлена концепція сімейної політики. За «прихованою» сімейної політики немає законодавчо закріпленої політики щодо сімей, але можуть існувати різні високорозвинені напрями державної соціальної політики, пов'язані з сім'єю. Однак такі напрями мали різні цілі, недостатньо зосереджені на сім'ї.

Попри значну кількість досліджень проблем сімейної політики науковцями різних країн у сучасній літературі термін «сімейна політика» не набув єдиного трактування і відображає досить різні підходи як науковців, так і практиків. У широкому значенні, сімейна політика охоплює основні напрями державної політики, що спрямовані на сім'ю як на інституційну або соціальну групу і потенційно зачіпають її благополуччя (наприклад надання суспільних послуг, сприяння зайнятості населення, розвиток сфери охорони здоров'я, освіти, культури та відпочинку, регулювання міграційних процесів, покращення рівня життя населення тощо). У вузькому значенні сімейна політика розглядається як допомоги і послуги, що спрямовані на сімейні пари з дітьми або без дітей та на неповні сім'ї. Таке визначення включає різноманітні грошові та натуральні допомоги, податкові пільги для сімей з дітьми, надання відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами тощо.

Отже, враховуючи наведене вище, можна зробити висновок, що державна сімейна полі-

тика – це самостійний напрям соціальної політики, система комплексної діяльності держави, яка спрямована на соціальний інститут сім'ї з метою його збереження, зміцнення і розвитку, захисту інституційних прав та інтересів. Сімейна політика порівняно із соціальною більш цілеспрямована, має конкретний об'єкт – інститут сім'ї, захищає його інтереси і права.

Об'єктом сімейної політики є сім'я. Основний тип сім'ї в сучасній Україні – це проста (нуклеарна) сім'я, що складається із подружжя з дітьми або без них, а також неповна сім'я, яка в переважній більшості складається із самотніх матерів, розлучених жінок і вдів з дітьми, у яких найчастіше одна-дві дитини. Основний суб'єкт державної сімейної політики в Україні – органи законодавчої і виконавчої влади. Також суб'єктами державної сімейної політики виступають роботодавці, суспільні об'єднання, політичні партії, професійні спілки, релігійні конфесії, благодійні фонди, а також юридичні й фізичні особи. У місцевих органах соціального захисту на всій території країни утворені відділи, комісії або комітети, що також займаються розробленням та виконанням спеціальних програм сімейної політики.

Значущість державної сімейної політики полягає в тому, що вона враховує інтереси всіх типів сімей і спрямована на формування сприятливих умов для реалізації сім'ями своїх основних функцій (репродуктивної, виховної, господарсько-побутової тощо), на гармонізацію як внутрісімейних відносин, так і відносин сім'ї, держави та суспільства, на забезпечення необхідних умов для розвитку і стабільності інституту сім'ї.

Зміст державної сімейної політики перебуває в прямій залежності від соціально-економічного розвитку країни. Державна сімейна політика повинна сприяти розумінню й визнанню суспільством глибинних інтересів сім'ї як частини своїх власних змін, пошукам нової рівноваги та гармонії між особистістю, сім'єю та суспільством. Тому виокремлюють основні принципи сімейної політики. Що стосується державної сімейної політики України, то її основні принципи задекларовані в Концепції державної сімейної політики, схваленій постановою Верховної Ради України від 17 вересня 1999 р.

Основними принципами державної сімейної політики є: суверенітет і автономія сім'ї у прийнятті рішень щодо свого розвитку, диференційований підхід до надання державою гарантій соціального захисту сім'ї, паритетна рівновага та партнерство між жінками і чоловіками в усіх

сферах життя, соціальне партнерство сім'ї та держави, пріоритетність інтересів кожної дитини незалежно від того, в якій сім'ї вона виховується, наступність поколінь [1].

Принцип суверенітету та автономії сім'ї означає, що сім'я незалежна від держави і має право приймати будь-які рішення, що стосуються її, абсолютно самостійно, згідно лише зі своїми цілями і інтересами. Це означає і право сім'ї на будь-який тип сімейної поведінки і на будь-який спосіб і стиль життя, у тому числі й на той, який з точки зору переважаючих соціокультурних і моральних норм розглядається як девіантний (аби він не був кримінальним з точки зору норм правових). Принцип суверенітету та автономії означає, що й будь-які типи взаємозв'язку шлюбу, батьківства і спорідненості в лоні сім'ї також незалежні від держави.

Принцип суверенітету і автономії сім'ї недостатньо просто декларувати або навіть законодавчо встановити. Він залишиться пустим звуком без відповідної економічної основи, тобто без наявності в сім'ї можливостей або здійснювати виробництво, або займатися бізнесом на базі сімейної власності, безперешкодно отримувати дохід від найманої праці або від зайняття творчістю чи від практики вільних професій.

Будь-яке обмеження принципу суверенітету та автономії сім'ї, обґрунтоване інтересами суспільства або держави (наприклад регулювання абортів, встановлення процедури реєстрації шлюбу або розлучення, введення військової повинності тощо), повинне вводитися і регулюватися законодавчо або конституційно. При цьому всі не обумовлені юридично випадки прямого втручання держави або інших соціальних інститутів у життєдіяльність сім'ї повинні вважатися порушенням цього принципу. У той же час не є порушенням принципу суверенітету та автономії сім'ї і не повинна розглядатися як така пропаганда будь-яких типів сім'ї і сімейної поведінки, моделей сім'ї, так само як і соціальна (економічна і будь-яка інша) підтримка їх, в усякому разі доти, поки сім'я має можливість вибору цих типів і моделей. Тільки позбавлення сімей реальної свободи вибору з альтернативних варіантів може розглядатися як примус до чогось.

Принцип диференційованого підходу до надання державою гарантій соціального захисту сім'ї гарантує сталий рівень життя сім'ї шляхом створення для працездатних її членів належних умов і робочих місць для економічного забезпечення благополуччя своєї сім'ї та соціально гарантований рівень життя працездатним її членам (або працездатним, які за певних обставин потребують державної підтримки), пенсіонерам та інвалідам, рівні права сімей і всіх її членів на підтримку держави.

Принцип паритетної рівноваги та партнерство між жінками і чоловіками в усіх сферах життя передбачає надання жінкам і чоловікам рівних можливостей для повної реалізації у трудовій та суспільній діяльності, виявлення здібностей і талантів, виховання дітей і вільний та справедливий розподіл сімейних обов'язків. Реалізація цього принципу набуває особливої ваги в контексті зобов'язань України щодо утвердження гендерної рівності в українському суспільстві й виконання норм Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків».

Соціальне партнерство – це ідеологія, форми і методи взаємодії партнерів для забезпечення їхнього конструктивного співробітництва.

Принцип соціального партнерства сім'ї та держави здійснюється на основі розподілу відповідальності за сім'ю між батьками, дітьми, іншими членами сім'ї та державою, сприяння захисту сім'ї від злиднів і обмежень, пов'язаних із вимушеною міграцією, надзвичайними ситуаціями техногенного та природного характеру, військовими конфліктами. Держава як партнер сім'ї покликана активно брати участь у процесі її адаптації до нових соціально-економічних умов, постійно коригувати ці умови, виходячи із соціально значущих інтересів самої сім'ї, її життєдіяльності. Мова іде не про опіку сім'ї чи підміну її функцій, а про створення необхідних макроумов через закони, укази, різні урядові рішення, які багато в чому визначають життєдіяльність сім'ї в суспільстві, активізують або, навпаки, ускладнюють її функціонування.

Принцип пріоритетності інтересів кожної дитини незалежно від того, в якій сім'ї вона виховується, спрямований на забезпечення виживання і захисту дитини, її повноцінного, фізичного, психічного, інтелектуального та соціального розвитку.

Безперечно, «стовпом» державної сімейної політики є діяльність, спрямована на поліпшення демографічної ситуації. Чисельність наявного населення в Україні в 2010 р. становила 45,8 млн осіб. Протягом 2000–2010 років вона скоротилася більш ніж на 3 млн осіб [2]. Всі ми знаємо, що народжуваність навіть наполовину не компенсує смертність, і це при тому, що останні роки спостерігається підвищення народжуваності. Створення умов для зміни демографічної ситуації – одне з найактуальніших завдань державної сімейної політики.

У 2004 р. ухвалена Концепція демографічного розвитку на 2005–2015 роки та державна програма «Репродуктивне здоров'я нації на період до 2015 року» [3]. Програма передбачає, що основні ресурси та зусилля спрямовуються на: соціально-економічну підтримку молодих сімей, заохочення сімей до народження кількох дітей, програму безоплатного лікування і штучного запліднення жінок у подружжях, які зіткнулися з проблемою безпліддя, розвиток системи консультування молодих пар, які готуються до укладення шлюбу, тощо.

Відповідно до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [4] призначається державна допомога сім'ям з дітьми, зокрема: допомога у зв'язку з вагітністю та пологами;

одноразова допомога при народженні дитини; допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку; допомога на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням; допомога при усиновленні дитини; допомога на дітей одиноким матерям; допомога малозабезпеченим сім'ям з дітьми.

Цього року державна допомога при народженні дитини істотно збільшилось. Відповідні кошти закладені в Держбюджеті – 2012. Як відомо, розмір допомоги, а також соціальні виплати на дітей залежать від прожиткового мінімуму, який протягом цього року має зрости п'ять разів. Відповідно стільки само разів виплачуватимуться кошти сім'ям із дітьми та малозабезпеченим родинам у збільшених розмірах (див. табл.).

Розмір державної допомоги сім'ям з дітьми у 2012 р. (грн)*

Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами (надається у розмірі, що дорівнює 25 % прожиткового мінімуму для працездатної особи із розрахунку на місяць)						
3 січня	3 квітня	3 липня	3 жовтня	3 грудня		
268,25	273,50	275,50	279,50	283,50		
Допомога при народженні дитини						
	3 січня	3 квітня	3 липня	3 жовтня	3 грудня	
На першу дитину	26790	27330	27510	27900	28830	
На другу дитину	53580	54650	55020	55800	57660	
На третю і кожну наступну	107160	109320	110040	111600	115320	
Одноразова виплата	8930	9110	9170	9300	9610	
Щомісячна виплата	На першу дитину	744,17	759,17	764,17	775	800,83
	На другу дитину	930,21	948,96	955,21	968,75	1001,04
	На третю і кожну наступну дитину	1364,30	1391,80	1400,97	1420,83	1468,19

*Див.: [2].

Поряд зі створенням умов для поліпшення демографічної ситуації державна сімейна політика також передбачає цілий комплекс напрямів, які повинні сприяти життєдіяльності сім'ї та її стабільному розвитку [1]. Проте у відносинах «сім'я – держава» соціальний статус і соціально-рольові функції сім'ї недооцінюються. В Україні переважає так зване вузьке розуміння змісту сімейної політики (тобто політика держави щодо сім'ї спрямована на вирішення конкретного завдання, має демографічну мету і соціальну спрямованість (допомога окремим категоріям населення), щодо інших аспектів, то вони фактично не розвинуті.

Отже, ключовим фактором оптимізації державної сімейної політики має бути пропа-

гування та формування в суспільстві пріоритету сімейних цінностей. Під традиційними сімейними цінностями ми маємо на увазі класичні історичні уявлення про родину, важливість оформлення шлюбу та сталості шлюбних стосунків, народження та виховання дітей у сім'ї з обох батьків, традиційні ролі чоловіка та жінки, вірність, взаємоповагу всіх членів родини та стійкий пріоритет збереження шлюбу над розлученням. Впровадження традиційних сімейних цінностей у формальну та неформальну освіту й інформаційний простір, в тому числі за допомогою інститутів громадянського суспільства, мають стати метою держави.

Список використаної літератури

1. Концепція державної сімейної політики // Законодавство України про сім'ю. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 143–150.
2. Кокіна В. Які виплати отримуватимуть матері при народженні дітей та догляду за ними / В. Кокіна // Урядовий кур'єр. – 2012. – 31 січ. – № 18.

3. Репродуктивне здоров'я нації на період до 2015 року [Електронний ресурс] : держ. програма. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1849-2006-%D0%BF>.

4. Про державну допомогу сім'ям з дітьми [Електронний ресурс] : закон України від 21 листоп. 1992 р. № 2811-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2811-12>.

5. Чеховська І. В. Теоретико-методологічні аспекти дослідження проблем сучасної сімейної політики України / І. В. Чеховська // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). – 2010. – № 1 (48). – С. 229–237.

6. Ничипоренко С. В. Молодіжна сімейна політика в Україні / С. В. Ничипоренко. – Умань : Сочінський, 2011. – 217 с.

7. Чеховська І. В. Світовий досвід сімейної політики / І. В. Чеховська // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). – 2010. – № 2 (49). – С. 161–170.

Надійшла до редколегії 23.11.2012

СЕМКЕ Н. Н., САППА А.-М. М. ГОСУДАРСТВЕННАЯ СЕМЕЙНАЯ ПОЛИТИКА В УКРАИНЕ

Раскрыто понятие государственной семейной политики. Названы принципы семейной политики в Украине и указаны основные направления ее реализации.

SEMKE N., SAPPА G.-M. PUBLIC DOMESTIC POLICY IN UKRAINE

The concept of public domestic policy is exposed. The principles of domestic policy in Ukraine are defined and basic directions of its realization are pointed out.

УДК 316.6:159.92

Є. Ю. СОБОЛЬ,

кандидат юридичних наук,

декан юридичного факультету

Кіровоградського інституту розвитку людини «Україна»

ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ІНВАЛІДІВ У СОЦІУМІ

Проаналізовано особливості соціально-психологічної адаптованості особи в суспільстві. Визначено поняття соціальної адаптації інваліда та чинники проходження процесу адаптації і подальшої адаптованості.

Соціальний захист осіб з обмеженими функціональними можливостями передбачає комплекс заходів, здійснюваний на основі концептуальної державної політики. Тому діяльність держави щодо інвалідів виявляється у створенні правових, економічних, соціально-побутових і соціально-психологічних умов для задоволення їх потреб у покращенні здоров'я, матеріальному забезпеченні, трудовій діяльності тощо.

Разом із тим, необхідно зауважити, що суспільство схильне сприймати осіб з інвалідністю крізь призму негативних стереотипів. Так, систематичний моніторинг даної проблеми Національною асамблеєю інвалідів України свідчить, що значна кількість людей звикла упереджено ставитися до інвалідів, вважаючи їх непрацездатними, неспроможними; приписувати негативні риси характеру, очікуючи певної незвичної поведінки. Більше того, сьогодні такі люди належать до найбільш соціально

незахищеної категорії населення, що потребує посиленого медичного і соціального обслуговування. Вони фактично не мають можливості отримувати повноцінну освіту. Крім того, значна їх кількість не має сім'ї й позбавлена можливості професійної діяльності [1, с. 4].

Указані обставини зумовлюють органи публічної влади спрямовувати правові механізми врегулювання питання інвалідності не лише на соціальну допомогу, але й на соціальну адаптацію інвалідів. Більше того, така позиція продиктована Європейською соціальною хартією (1996 р.) [2], що згідно з якою кожна держава щодо інвалідів має «...сприяти їхній всебічній соціальній інтеграції та участі у житті суспільства...» (ч. 3 ст. 15).

Метою даної статті є аналіз особливості соціально-психологічної адаптованості особи в суспільстві, а також визначення поняття соціальної адаптації інваліда та чинників